

Házipatikák és gyógymódok a szálkai nép körében*

HOMOKI ANNA és GÉMES BALÁZS

A szerző felkutatta a szálkai nép körében az elmúlt másfél évszázad gazdag népi orvoslási hagyományait. Szálka községben felmérte a házi gyógyszerkészletek tartalmát, minőségét és az alkalmazott népi gyógyító eljárásokat. A gyógyszerek ajánlása a rokonok, szomszédok között még nagyon „divatos”. Az egy-egy kezelés után megmaradt gyógyszereket — „hogy kárba ne vesszen” — mások használják fel, mint akiknek rendelte az orvos. Babonás hiedelmeken és népi szokásokon alapszik a népi gyógyeljárások zöme Szálka községben is. Fejfájásra pl. a hideg vizes borogatástól, a vietnami balzsamos bedörzsölésig sokféle alkalmaznak. A vizsgálat eredménye arra hívja fel a figyelmet, hogy azokban a községekben, ahol letelepedett orvos, gyógyszerész nem működik, még nagyobb hangsúlyt kell helyezni az egészségügyi felvilágosításra.

*

A magyar népi orvoslás, népi gyógyászat kutatása az utóbbi másfél évszázad alatt igen gazdag anyagot produkált. Az adatanyag nagy része azonban nem a népi orvoslás kutatása, hanem nyelvészeti munkálatok, vagy néprajzon belül néphit-népszokás-leírások „melléktermékeként” gyűlt össze. Ez a magyarázata annak, hogy az adatanyag rendkívül heterogén, ami téves következtetések forrása lehet.

Kutatásaim célja éppen ezért az élő gyakorlat vizsgálata. Meghatározott földrajzi területen, meghatározott időben adatokat gyűjteni és az adatok alapján vizsgálni, hogy jelenleg — az ingyenessé vált orvosi ellátás és a majdnem ingyenes gyógyszerellátás időszakában — milyen hagyományos népi gyógyszereket és eljárásokat alkalmaznak. Céлом volt vizsgálni, hogy milyen kapcsolat létezik a hivatalos és népi orvoslás között.

Vizsgálataimat Szálka községben végeztem 1977. február 5. és május 9. között

Szálka Tolna megyei község; a megyeszékhelytől 13 km-re fekszik. Lélekszáma 590, lakói többségében svábok és Heves megyéből települt magyarok. A faluban heti két alkalommal van körzeti orvosi rendelés, gyógyszertár nincs.

37 családnál végeztem helyszíni felmérést, főleg az idősebb generáció körében. Úgy gondoltam ugyanis, hogy e korosztálynak van elsősorban — már koránál fogva is — gyógyszerre szüksége, ugyanakkor ők azok, akik a népgyógyászati hagyományokat jobban ismerik és a népi gyógymódokat alkalmazzák.

*Az 1977. évi soproni Rozsnyai Emlékversenyen elhangzott előadás

Az adatközlők átlagos életkora 62 év. Többnyire háztartásban dolgozók és nyugdíjasok

Természetesen teljes kép úgy alakulhat ki, ha majd a község valamennyi családjánál elvégzem a felmérést, de már így is igen gazdag, értékelhető adatanyagot nyertem, s folyamatban levő kutatásaimról adok itt most számot.

A felmérés a következő szempontok figyelembevételével történt;

1. Gyógyszerkészletek vizsgálata: milyen gyógyszereket tartanak otthon, mikor szerezték be ezeket mennyi a lejárt készítmény.

2. Az otthon tárolt gyógyszerek ismerete: mire szokták használni, mennyire ismerik azok hatását, mennyire tartják be az orvos előírásait

3. Kutattam továbbá azokat a népi gyógyító eljárásokat, amelyeket a gyógyszerekkel párhuzamosan, esetleg helyettük alkalmaznak.

Megdöböntő, egyben elgondolkoztató, milyen hatalmas mennyiségű gyógyszer van hozzá nem értő emberek kezében. Olyan család nem akadt, ahol gyógyszert nem találtam volna, átlagosan 14—15-félét, de az is előfordult, hogy 43-féle került elő és egy-egy gyógyszerfeleségből több helyen 4—5 dobozzal tettek elém.

Felmérésem kirívó esete egy 44 éves asszony, akinek készletében 4 doboz Elenium, 5 doboz Codein stibium, 5 doboz Eunoctin szerepelt a még 40 különböző gyógyszeren kívül.

Azt, hogy valamiből két csomag legyen, természetes dolognak tartotta. A gyógyszerek 40%-a már lejárt. Így pl. a Codein stibium 1973-ban, a Ridol tabletta 1974-ben, a Ridol kúp 1972-ben. A Ridol tablettát és kúpot a szomszédasszonya hagyta rá. A Meristin tablettát egyik ismerőse ajánlotta, egy másik Kefalginnal ajándékozta meg, a Belloidot és Eleniumot édesanyjától kapta.

Elmesélte, hogy egy rokona állandó orvosi kezelés alatt áll, s azokat a gyógyszereket, amelyek helyett az orvos újabbakat rendel, átveszi tőle. Igaz, még egyiket sem próbálta ki, mivel nem volt szüksége rájuk.

Felvetődött természetesen a gyógyszerek selejtezésének szükségessége. Sem a legnagyobb készlettel rendelkező, de jóformán más sem gondolt arra, hogy a szükségtelemek megsemmisítse. Erre általában nem tudtak okot mondani.

A felmérés hatására többen előttem semmisítették meg gyógyszerkészletük jelentős részét, és ebben szívesen fogadták segítségemet.

Vizsgálataim szerint az emberek általában ismerik gyógyszereiket, és tudni is akarják hatásukat; ezen a téren határozottan igénylik a felvilágosítást

Ha a lakosság egy része igényli is a hatás ismeretét, az összecserélés veszélye fokozott. Az idős falusi ember számára komoly probléma az idegen gyógyszernév kiejtése. Ők a doboz színe, nagysága, formája, a tabletták külleme alapján különböztetik meg a gyógyszereket.

Egy idős asszony közölte pl., hogy a Halidor tablettát étvágyhozó hatásáért szedi. Gyógyszerei között volt a Peritol is; az előzőt ezzel cserélte össze. Ez a példa is figyelmeztet arra, hogy milyen veszélyeket rejt magában a hasonlóság.

Egy 66 éves férfi 17-féle gyógyszert mutatott. Ebből csupán hatot ismert. Az ismeretlen gyógyszereket már több év óta őrzi. Ezek vérnyomáscsökkentők, altatók, nyugtatók, fájdalomcsillapítók. A régi gyógyszerek között több volt a bontatlan csomag. Csupán kiváltotta őket. Az ő esete is példa a fölöslegesen tárolt gyógyszer okozta veszélyre: egyik reggel rosszul lett Dorlotynnal akarta megszüntetni. A hatást ráadásul pálinkával is segítette. A bekövetkező kellemetlen, részegséghez hasonló állapotot kizárólag a gyógyszer hatásának tulajdonította.

A beteg ember általában orvoshoz fordul, utasításait azonban nem pontosan követi; sokan nem az előírt adagban, hanem saját elgondolásuk szerint szedik a gyógyszert.

„A doktor úr azt mondta, hogy naponta kétszer fél szemet vegyek be a vérnyomáscsökkentőből, de én úgy gondoltam, jó lesz az úgy is, ha egyszerre veszem be a napi adagot. Csak elporlik, és tönkremegy egy része, ha kettétöröm a tablettát” — okoskodott egy idős bácsi.

Egy másik sorozatban váltja ki a Dalgol cseppeket, de kellemetlen íze és szaga miatt csupán otthon őrízgeti őket. Egy harmadik úgy döntött az első adag után, hogy nem szedi tovább a Pulsotylt, mert rossz ízü.

Lehetne még tovább sorolni a példát az önkényes gyógyszeradagolásra, melynek veszélyei közismertek.

Ebben a faluban a gyógyszerfogyasztás túlzott. Sokan élnek a „gyógyszer egyenlő mérge” jelszóval. Ez veszélyes, ugyanis erre hivatkozva csupán főbb panaszuk enyhüléséig szedik az orvos által előírt készítményeket.

A faluban azonban élnek a népi gyógyítás hagyományai is. Mint ismeretes, a népi gyógyítás magába olvasztotta egyfelől a racionális magyarázatokon nyugvó, a gyakorlati tapasztalatok által megerősített tudást, másfelől a bábónákat. A községben még korunkban is élnek a század elejére jellemző bábónás hiedelmek: a most 65 éves, volt kenőasszony hisz a szemmelverésben, a szenes víz hatásában. Cukorbetegségét orvossal kezelteti, de úgy döntött, hogy elmegy egy ún. gyógyító emberhez, aki „ki tudja venni a cukrot az ember szervezetéből”. Fel-tétel a gyógyítóban való hit.

Elvétve találkoztam olyan hiedelemmel is, hogy az alkalmazott szer hatása bizonyos formásokhoz kötött. Van például, aki körömágygyulladás gyógyítására háromszor mártja forró vízbe az ujját, fohász kíséretében.

Ez a szemlélet nem jellemző azonban a község lakóira. A népi gyógyítás hívei a gyógyító hatást kézzel fogható szereknek tulajdonítják. Csoportosításukkor azt vettem figyelembe, hogy mire használják őket.

Fájdalomcsillapítás. A fájdalmat, akárcsak valamely betegség bármelyik tünetét, a népgyógyászatban általában önálló betegségnek tartják.

A fejfájást 50%-ban házi szerekkel gyógyítják annak ellenére, hogy egy család sem akadt, melyben valamilyen fájdalomcsillapítót ne ismertek volna a hivatalos gyógyszerek közül.

Az Aspirintól a Sandomigranig szinte valamennyi készítmény szerepelt a felsoroltak között. Ennek ellenére kiterjedten alkalmaznak hagyományos eljárásokat is. Egy 62 éves asszony már nagyon sok fájdalomcsillapítót kipróbált, hogy időnként jelentkező igen erős fejfájását megszüntesse. Újabban visszatért a régi eljárásához: a roham jelentkezésekor vizes ruhával köti be a fejét.

Hűsítő hatáson alapszik egy másik módszer is: nyers krumpliszleteket kötni a fejre. Van aki Demalgon hiányában cukor nélküli feketét iszik, melyhez előzőleg fél citrom levét keveri. Ez mindenféle fejfájást megszüntet — állítja. Más is hatásosnak tartja a kávé, de citromlé nélkül.

A bevált módszerek közé tartozik a homlok és a tarkó bedörzsölése sóborszesszel, vietnami balzsammal vagy ecetes vízzel és a fej melegen tartása. Fülfájás esetén kivétel nélkül a meleg gyógyító hatásáról számolnak be. Kispárnát, zacskóba tett meleg sót használnak erre a célra. Általánosan használják a kövirózsa levelét is. Van, aki ilyenkor jó meleg vizet önt a fülébe.

A sóborszesz gyomorfájás esetén is általánosan kedvelt szer. Az egyik cukorra cseppenti és a cukrot elszopogatja; más cukor nélkül issza. Többen a pálinkát tartják hasznosnak. A pálinka nemcsak mint gyomorerősítő, hanem a betegségek megelőzésében is kiterjedten alkalmazott szer. Gyomorbántalmakra ezeken kívül különböző teákat fogyasztanak. Például: mentateát, saját maguk által gyűjtött apró bojtorjánból és kamillából főzött teát. Van, aki állott vizes borogatást alkalmaz, ezenkívül (nagyon helyesen) kekszet eszik és üres teát iszik.

Hashajtás. Hashajtás szükségessége esetén sem, mindig fordulnak tabletták használatához. Jó hashajtónak tartják — az anyalevelet. Egyesek szilvalekvárt esznek, mások szappanos vizes beöntéssel szappanból készített végbélkúppal, a végbél lángróval való izgatásával érnek el hashajtó hatást.

Az ánizs és a kömény szélhajtó hatásáról ismeretes.

Hasmenés. Általában széntablettával kezelik. Elterjedt a Zamat kávé alkalmazása is. Nyers, összereszelt vadgesztenyével is értek már el eredményt.

Reumatikus fájdalom csökkentésére ma is alkalmaznak a sóborszeszt, denaturált szeszt, a fájó végtagok áztatását sós vízben. Jónak tartják a vietnami balzsamos bedörzsölést is.

A Homoki — B. Gémes: *Hausapotheken und Heilpraktiken zwischen der Bevölkerung von Szálka*

Veffasser sammelten die Reliquien der volkstümlichen Medizin zwischen der Bevölkerung des Dorfes Szálka. Sie untersuchten den Inhalt und den Auswahl der Familienapotheken und die volkstümlichen Heilpraktiken. Die „Empfehlung“ von Medikamenten zwischen Verwandten und Nachbarn ist noch üblich. Die nach einer medizinischen Behandlung zurückgebliebenen Arzneimittel werden oft von anderen Personen

eingenommen, für wem sie verschrieben worden sind. Zahlreiche Heilpraktiken wurzeln noch in Aberglauben auch im Kreis der Bevölkerung von Szálka. Es sind ja doch viele Heilverfahren, die ein gewisses Sinn haben, wie z.B. kalte Umschläge, oder Einreiben mit aromatischen Salben, Öle, oder Balsamen gegen gewisse Kopfschmerzen usw. Die Ergebnisse der Studien rufen die Aufmerksamkeit darauf, dass die Gesundheitsaufklärung und -Erziehung in solchen Gemeinden, wo kein Arzt und Apotheker praktiziert, noch wichtiger ist als sonst.

(Tolna megyei Tanács Gyógyszertári Központja 7101 Szekszárd, Széchenyi u. 30 Pf. 45.)

Érkezett: 1977. VII. 29.

NEM JAVUL A KÁBITÓSZERHELYZET

Ref.: Pharm. Ztg. 122 (23), 956 (1977).

Az Egyesült Nemzetek gazdasági és szociális tanácsának kábítószer-bizottsága 1977. február 7. és 25. között Genfben tartott ülésén 30 tagállam képviselői mellett további 28 állam megfigyelői is részt vettek.

A jelenlegi helyzetet vizsgálva megállapították, hogy az illegális kábítószer-kereskedelem és csempészet változatlanul működik és folyamatosan terjed. Az egyes kábítószerekből elkobzott mennyiségeknél fajtánként ugyan eltérések észlelhetők, de az összkép cseppet sem megnyugtató. Az ópiumból és morfiumból lefoglalt mennyiségek tovább csökkentek, ezzel szemben a heroin mennyisége 1975-ben 44%-kal nőtt az előző évhez viszonyítva. Ez a tény is arra a már évek óta tapasztalható irányzatra mutat, hogy a termelő országok egyre inkább nem nyersanyagot és félkész árut exportálnak, hanem a végterméket, elsősorban heroin alakjában. A titkos laborok tehát jórészt megukban a termelő országokban működnek. Ezekben egyidejűleg megnőtt a kereslet az ecetsavanhidrid iránt, amely a heroin előállításához szükséges. Ismét megállapítást nyert, hogy a heroin legjelentősebb kereskedelmi útja a délkelet-ázsiai „arany háromszög”-ből Amsterdamba, mint a nyugati világ elosztó központjába vezet. Az USA illegális kábítószer-kereskedelmét főleg mexikói források táplálják.

Az utóbbi 5 évben világszerte elkobzott „klasszikus” kábítószerek mennyisége kb.-ban. Az 1975 évi adatok ideiglenesek. Zárójelben az Európára eső mennyiségek (151)

	1971	1972	1973	1974	1975
Opium:					
40 053	39 506	73 765	45 591	27 794	
(1 374)	(2 081)	(2 588)	(101)	(276)	
Morfin:					
1 600	1 712	1 667	6 111	387	
(1 266)	(645)	(220)	(117)	(210)	
Heroin:					
1 445	1 927	929	1 113	1 605	
(405)	(793)	(128)	(151)	(311)	
Kokain:					
561	766	1 354	1 459	2 383	
(33)	(21)	(29)	(35)	(37)	
Cannabis:					
a) növényi részek, marihuana					
4 323 637	2 926 787	1 646 611	1 584 713	1 532 687	
(4 506)	(3 074)	(7 447)	(10 587)	(16 966)	
b) gyanta (hasis):					
50 022	62 117	82 255	49 353	60 574	
(19 792)	(27 381)	(29 294)	(17 012)	(23 305)	
c) hasis-olaj:					
	56	393	558	451	
	(6)	(204)	(199)	(327)	

R. B.

ÚJ ÉDESÍTŐSZER AZ NSZK-BAN

Ref.: Pharm. Ztg. 122 (15), 575 (1977).

Az utóbbi években több mesterséges édesítőszer került tilalmi listára az Egyesült Államokban, ezért lehetőleg folyik a kutatás más, alkalmas készítmények után. Egy ilyen új anyag, amelynek kifejlesztése a Hoechst vegyészeti gyárban már előrehaladott állapotban van, az *Acetosulfam*. Az új édesítőszer toxikológiai vizsgálatai lezártak tekinthetők és rövidesen kérni fogják élelmiszeripari alkalmazásának engedélyezését. A cég már megkezdte egy kisebb tételek gyártására szolgáló telep építését. Az *Acetosulfam* édesítőereje mintegy 200-szorosa a cukorénak és ízet jónak találják (148).

R. B.

KEVÉS A VESEDONOR

APM: Öst. Ap.-Ztg. 31 (17), 343 (1977).

A Német Szövetségi Köztársaságban akut hiány mutatkozik szervi donorokban. Ebből következik, hogy a veseátültetések száma messze elmarad a szükségéstől. Egy legutóbb kiadott szakorvosi jelentés szerint 1975-ben az NSZK-ban a baleseti halált szenvedettek mindössze 0,9%-ában került sor szervek kivételére. Ugyanezen idő alatt pl. Hollandiában a halálos áldozatok 6,8%-ából hasznosítottak valamely belső szervet, hogy általuk emberi életet menthessenek meg (154).

R. B.

VÉRNYOMÁSMÉRÉS HÁZILAG

Ref.: Pharm. Ztg. 122 (25), 1070 (1977).

J. Jahnecke prof.-nak „A hipertonia mint kockázati tényező” című értekezése szerint: „Magasvérnyomás közepes és súlyos megjelenési formáiban, különösen ha ortosztatikus rendellenességekkel kell számolni, a vérnyomás biztonságos és veszélytelen beállítása lehetetlen anélkül, hogy a beteg sajátmaga ellenőrizze azt.” Az ipar célkitűzése ezért egyre tökéletesebb, könnyen kezelhető és megbízható olyan készülékek kifejlesztése, amelyek alkalmasak arra, hogy a beteg önmaga bármikor megmérhesse vérnyomását. Új elvi alapokon épül a Labora Mannheim cég „Visomat” néven kihozott készüléke, amely a vérnyomás adatait optikai úton közli, így azzal az előnnyel jár, hogy a hallás okozta hibákat eleve kiküszöböli. A szisztolés és diasztolés értékeket vörös fényű felvillanásokkal pontosan jelzi és a készülék elektronikája révén kifogástalan eredményeket ad.

A Visomat erős műanyag tokban elhelyezett elemes készülék. Nem nagyobb egy fényképezőgépnél, így alkalmas arra, hogy tulajdonosa utazásaira könnyen magával vigye. A minden készülékhez csatolt pontos utasítás lehetővé teszi, hogy a beteg annak kezelését rövid idő alatt elsajátítsa. Ennek ellenére hasznos kiegészítést jelent, ha a gyógyszerész gyakorlati útmutatással is szolgál a készülék megvásárlójának. Ára kb. 200 nyugatnémet márka (152).

R. B.